

Studiehandledning för boken "Barnens rätt. Vuxnas makt Föräldraskapets expertis och politik"

Det pågår samtal om innehållet i FN:s Barnkonvention, om hur artiklarna tolkas och förverkligas i ljuset av dagens samhällsutveckling. Studiehandledningen "Att vara barn och förälder med barnens rättigheter i fokus" har kommit till för att inspirera till nya idéer om hur barnens rättigheter ska förverkligas. Handedningen kompletterar boken och ger nya perspektiv på innehållet. Förhoppningen är att väcka oväntade frågor som utgår från föräldrars, barns och professionellas erfarenheter i vardagen.

Frågorna kan användas för enskilda studier eller för diskussioner i grupp. De sju avsnitten kan anpassas och utvecklas efter behov, intresse, studieområde eller verksamhet.

Bokens övergripande innehåll, idéer och mål

När Sverige skrev under FN:s Barnkonvention 1990 tog vi ett stort kliv för att förbättra barns villkor i samhället. Barns rätt att höras och bli lyssnade på var ett av de viktigaste budskapen som kom att förändra synen på barns självständighet och självkänsla i förskolor och skolor. Barnens frihetliga rättigheter. Decennier av svensk folkhemspolitik hade genom viktiga reformer lagt grunden för andra viktiga delar i konventionen, rätt till trygga uppväxtvillkor, rätt till undervisning, rätt till hälsa, rätt till fritid och kultur. Viktiga åtaganden som Sveriges demokratiska samhälle var väl rustat att uppfylla och utveckla.

Barnens rättigheter är en viktig byggsten för demokratin.

Rättigheter behöver bevakas och försvaras för att inte försämrats eller gå förlorade. Klarar vi av att genomföra barnkonventionens intentioner fullt ut kan vi vara stolta över synen på barn som egna, fullvärdiga individer. Inom vissa områden är barnens rättigheter svaga än idag. I boken "Barnens rätt. Vuxnas makt Föräldraskapets expertis och politik" beskrivs hur barnen ofta har en underordnad roll i samhällets satsningar på kurser för föräldrar. Ett annat exempel på barnrättsliga brister kan förekomma i socialtjänstens hantering av ärenden där barn far illa. Det visade den statliga utredningen om barnkonventionen som lag. Samma sak gällde domstolarnas bedömningar av barns vittnesmål. Inom andra områden riskerar barnens rättigheter att försvagas i framtiden genom nya

politiska beslut. Det gäller som exempel, frihetsberövande straff för 13-åringar och förslag om fotbojor. Det handlar också om grundskolans framtid som barnrättsarena i förslaget till ny läroplan för grundskolan.

Det finns många vägar in i tankevärlden om barnens rättigheter som idé och praktik. Samtalsformen kan vara studiecirkel, föräldraskapskurs, bokcirkel, eller som inslag i en utbildning på olika nivåer. Eller som en möjlighet till samtal på arbetsplatsen. Olika intresseområden kan exempelvis vara barns rättigheter, barn som kunskapsbärare, föräldraskap, utvecklingspsykologi, idéhistoria, samhällskunskap, familjepolitik. Information om boken finns på www.barnensratt.org
Boken Barnens rätt. Vuxnas makt Föräldraskapets expertis och politik av Hetty Rooth är utgiven på Carlsson Bokförlag (2025) www.carlssonbokforlag.se

De sju avsnitten finns på följande sidor följda av bokens innehållsförteckning.

Att vara barn och förälder med barnens rättigheter i fokus

Grundupplägget för den här studiehandledningen är sju träffar men det går bra att välja ut några av träffarna för diskussion. Enskilda frågor kan lyftas för fördjupning. Boken "Barnens rätt. Vuxnas makt Föräldraskapets expertis och politik" är tänkt som inspiration till öppna samtal och nya tankar om barns och vuxnas rättigheter.

Texterna ger ett kunskapsunderlag - inte färdiga svar.

● AVSNITT 1: BARNSAMTAL Sidorna: 13–27

Hur fungerar samspelet mellan barn och vuxna i vardagen? Vilken plats ger vuxna till barnen i dagens generationsordning? Finns det en vedertagen uppdelning där barn är underordnade vuxna? Vad betyder samspelet mellan barn och vuxna för barnens utveckling som demokratiska individer?

I bokens första del möter vi barn vars föräldrar gått på föräldrastödkurs. Vi hör också andra äldre och yngre röster om hur det är att vara barn – och förälder. En hjärnforskare ger sin syn på barnens plats i skolan.

Förslag på frågeställningar:

Barn som kunskapskälla

Barn intervjuas i ett par av de studier som boken grundar sig på. Samtalen visade att barnen förstod också att deras egna handlingar var betydelsefulla för samspelet i familjen. Men också att föräldrarnas beteende påverkade hur de själva skulle kunna vara "goda" barn. Micke 7 år blev ofta arg. "men mamma såg inte att jag grät#, sa han. Han tänkte att mamman kunde lära sig att bli en bättre förälder.

Varför satsade Sverige brett på att erbjuda kurser till alla föräldrar under 2000-talet? Var det rätt att använda speciella metoder för att korrigera barns beteendeproblem även för familjer som inte upplevde problem?

Relationen mellan barn och vuxna

"Nu är jag lägre än ett barn", säger författarens 104 åriga mamma i boken.

Inom vilka områden har barn historiskt setts som "lägre" än vuxna? Stämmer det än idag? Hur har barns ställning förändrats efter att FN:s Barnkonvention blev lag i Sverige 2020?

Vuxnas makt över barnen

"Det blir ju annorlunda när man är "barnägare" säger en ung kvinna i till sina vänner i boken.

Domineras dagens föräldraskap av ett barnperspektiv eller barnens perspektiv? Krävs det en ny sorts föräldraskap för att tillgodose barnens rättigheter så som de formuleras i FN:s barnkonvention?

Barnen i samhället

Problemet med uppfostran ligger inte hos föräldrar eller lärare utan hos beslutsfattarna och i systemet skrev hjärnforskaren Matti Bergström på 1990 talet-

Vad kan Bergström ha menat när han kallade sin bok "Barnet den sista slaven". Är det viktigt att inordna barnen i samhällets strukturer? Vilken roll har skolan för att förverkliga barnens rättigheter?

● AVSNITT 2: ARVET FRÅN HISTORIEN Sidorna: 21–69

Historien kastar långa skuggor. Under århundraden har barnen förminskats. Av orättfärdig styrning från samhällets sida. Av politiska beslut som ibland glidit förbi barnens rättigheter som en störande bisats. Av forskning som utgått från vuxnas livsvärld. Men det finns också ett socialt skyddsnät för barnen som byggdes upp under folkhemstiden och som har stor betydelse än idag.

I bokens andra del kliver Ellen Key in, författaren och barnrättskämpen som skrev "Barnets århundrade" år 1900. Boken är en klassiker som väckte stort internationellt intresse från början och översattes till många språk. Här kan man utgå från tre olika förhållningssätt till barns utveckling och ställning i samhället: Folkhälsa, social välfärd och rättigheter.

Förslag på frågeställningar:

Barnen och folkhälsan- medicin och psykologi

På 1600-talet föreslog den engelske filosofen John Locke (1632–1704) att barn föds som oskrivna blad (tabula rasa) och utvecklas genom sinnesintryck och erfarenheter.

Vilka teorier finns i dagens samhälle om vad ett "normalt" barn är och vad som styr barns utveckling. Har barnens rättigheter påverkat synen på barns hälsa och välbefinnande under 2000-talet?

Barnen och välfärden – omsorg och idyll

"Liksom näckrosens stjälk lyfter den vita blomman upp mot solen, måsta starka och ömma händer lyfta vårt släktes blomma, barnet, mot det ljus och den luft som storstaden och stordriften nu göra allt mindre tillgängliga", skrev författaren och barnrättskämpen Ellen Key.

Vilka reformer formade 1900 talet till barnens århundrade? Behövs det nya reformer för att säkra barnens välfärd idag?

Barnens rättigheter som trygghet och frihet

"Vi spelar ett spel med barnen och använder falska kort. Barnårens brister övertrumfar vi med vuxendygder. Vi spelar falskt och blandar korten så att deras sämsta läggs mot vart bästa och mest värdefulla" skrev den polske läkaren Janusz Korczak. Han var en av personerna bakom den första internationella deklarationen om barns rättigheter 1924.

Vuxnas makt över barnen var tydlig under 1900 talets förstahälft. Har den förändrats idag och så fall på vilka? Blir vuxnas ställning i samhället sämre för att barnens ställning förbättras?

Utvecklingspsykologins betydelse

"Är det här barnet normalt eller ska jag ta honom till kliniken?" frågade psykologiprofessor C. W. Valentine på 1950 - talet då det var vanligt att undersöka barn i laboratoriemiljöer.

Barnpsykologin fick fart under 1950-talet, Lever teorierna om barns utveckling kvar idag t ex i föräldraskapsstödet, förskolan eller i hälso- och sjukvården?

På 1940 talet diskuterades behovet av kurser som stöd för föräldrar. Sverige förändrades snabbt och kvinnornas yrkesliv påverkade dynamiken i familjen och barnens vardag. Men de stora politiska utredningarna om barns liv och hälsa kom senare, på 1970 och 80 talen. Då diskuterades stöd till föräldrar som demokratifråga. Styrning och expertkunskap var inte en självklarhet.

Bokens tredje del tar upp hur nya internationella riskteorier påverkade det svenska folkhemmet, en utveckling som fick betydelse för 2000-talets föräldraskapsstöd med manualbaserade kurser för föräldrar.

Förslag på frågeställningar:

Samhällsoro och föräldraansvar

”Stadsgatornas trafik och reklamskyltning, tävlingssporten, filmen och radion äro karakteristiska element i denna miljö, vilken i hög grad är en miljö skapad för vuxna, som kunna hade hågkomster och den överblick som fordras för att följa växlingarna och stimuleras av dem. En miljö för barn bör ha motsatta egenskaper. Den bör vara stilla, enkel och lätt gripbar, samtidigt som den ger stimulans till självverksamhet och näring åt fantasilivet.” skrev en statlig utredning 1947

Kan den politiska oron för barnens välfärd ha varit större under senare delen av 1900-talet än den är idag? Vilka andra frågor om barn är politiskt viktiga idag?

Föräldraskapet som problem och politisk lösning

”Familjen – eller vilken primärgrupp man än sätter i dess ställe – kommer i varje samhälle alltid att framstå som problembärande och problemskapande.” skrev den statliga utredningen Föräldrautbildning vid barnets födelse, 1978.

Har samhällets syn på föräldraskapets betydelse förändrats under 2000-talet? Ställer politikerna större krav på föräldrar i dagens politik?

Barndomen blir en riskfråga

”Framtidstron har försvagats hos barn till låg utbildade på industriorter samt hos många invandrarungdomar och flyktingfamiljer. Påfrestningarna i familjerna blir stora vid arbetslöshet, ökad konkurrens och ekonomiska svårigheter.” skrev en statlig utredning 1997.

I vilken utsträckning är den analysen giltig idag? På vilket sätt kan kurser för föräldrar förbättra förutsättningarna för barnen?

Politiska lösningar

1990 skrev Sverige under FN:s barnkonvention och 1992 bildades Folkhälsoinstitutet. Samtidigt vR Internationella tankegångar om risksamhället på ingång. Teorier om ett samhälle, som präglades av osäkerhet, vuxnas riskhantering, individualisering och minskat förtroende för politiker.

Hur påverkade riskteorierna för folkhemmets värderingar och skyddsnet? Hur har risktänkandet påverkat synen på barns hälsa och fritid?

Under början av 2000-talet etablerades kurser för föräldrar som en folkhälsofråga i Sverige. Tonvikten låg på universellt stöd till föräldrar – att rikta sig till flertalet för att nå de mest behövande. Internationella program/kurser, för föräldrar med barn som hade problematiska beteenden lanserades brett i Sverige. Satsningen kulminerade 2009 med "Föräldrastöd en vinst för alla".

I bokens fjärde del diskuteras hur föräldrastödet (senare kallat föräldraskapsstöd) blev en folkhälsofråga under 2000-talets första decennier. En utveckling mot hårdare styrning och förhöjd expertstatus.

Förslag på frågeställningar:

Föräldrastödets nya kläder

"Medan man bygger på engelskspråkiga modeller för föräldrautbildning, har de (Sverige) mer tonvikt på barns perspektiv, en anpassning som ses som nödvändig i den skandinaviska kulturen." skrev en engelsk rapport 2009. Yttrandet pekade på att andra länder kunde se att normer och barnsyn i Sverige skilde sig från exempelvis den anglo saxiska kulturen.

Har det någon betydelse för barn i Sverige att många kurserna för föräldrar är framtagna i USA, Canada och Australien. Går det att värdera ledarskap och konhantering i familjen ur ett barnrättsperspektiv?

Förebyggande eller främjande

"Prevention avser insatser för att minska risken för ohälsa. Malet med prevention är att styra bort individen från riskfaktorer, eller att minska deras inflytande, och samtidigt stärka skyddsfaktorer. Prevention ska inte förväxlas med promotion, som är åtgärder som har det uttryckliga syftet att främja barns och ungdomars välmående och positiva utveckling, skrev Familjecentralerna 2010.

Det starka föräldraskapet används som riktmärke i flera föräldraskapskurser. Är ledarskap och konflikthantering förebyggande eller främjande? Hur kan vi främja barnens rättigheter i de kurser för föräldrar som används idag?

Evidensens betydelse

"Legitimiteten (av kurserna) måste (...) grundas på den gradering av säkerhet som (...) utgår från den naturvetenskapliga traditionen. Det är också de krav som ställs på förebyggande insatser inom det medicinska området" stod det i rapporten Nya verktyg för föräldrar 2004.

Alla insatser för barn och föräldrar ska bygga på evidens – bästa tillgängliga kunskap. Hur ska effekter av föräldraskapsstöd mätas för att ge evidens? Vad betyder bevisade effekter när vi talar om barnen?

Folkbildningens kurser för föräldrar

Intresse för föräldrakurser och cirklar har funnits länge inom folkbildningen. 1998 diskuterade Studieförbundet hur förbundet skulle "kunna använda Barnkonventionen som hjälpmedel och instrument" och vad som kunde göras "för att få igång mer och bättre föräldrastöd".

Vilka skillnader finns det mellan folkbildningens syn på föräldrakurser och de manualbaserade kurser/program som är vanligast i kommunerna idag? Hur används Barnkonventionen konkret av olika kurser?

● TRÄFF 5: FÖRÄLDRASKAPSSTÖDETS STRATEGIER Sidorna: 125-132

”Nya verktyg för föräldrar” var en rapport från Statens folkhälsoinstitut 2004. Den lade grunden för samhällets breda satsning på kurser för föräldrar. Den politiska enigheten är idag stor kring behovet av föräldrastödjande kurser. Varje ny regering under 2000-talet har haft sina egna tankegångar om vad som är viktigt. Stödet har därför utvecklats genom vissa nya tankegångar.

I bokens femte del beskrivs hur målgrupperna för föräldraskapsstödet kurser gradvis förändrades under 2000-talets tredje decennium. Kursansvaret och styrningen flyttades bort från folkhälsoområdet. Inriktningen blev så småningom mer fokuserad på kurser för föräldrar som bidragande lösning på samhällsproblemen.

Förslag på frågeställningar:

En ny nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd 2018

Regeringen presenterade en ny föräldraskapsstrategi, Nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd, 2018. Den beskrev ett kunskapsbaserat, samordnat, långsiktigt och fortfarande i huvudsak universellt stöd i föräldraskapet-

Vilka nya idéer låg till grund för den nya strategin? Varför höll regeringen fast vid den universella tanken - alltså kurser för alla föräldrar?

Från folkhälsa till social välfärd?

Vid samma tid flyttades ansvaret för föräldraskapsstödet från Folkhälsomyndigheten till Myndigheten för Familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF). Ett skifte som kunde försvaga föräldraskapsstödet som hälsofråga.

På vilket sätt kunde föräldraskapsstödet få mer karaktär av social välfärdsfråga. Kan ändringen även ha förändrat målgrupperna för stödet?

Barnkonventionens betydelse lyfts

I strategin efterlyste regeringen ett tydligare barnrättsperspektiv för stöd i föräldraskapet, och påpekade dessutom att andra närstående vuxna än bara barns rättsliga föräldrar borde inkluderas.

På vilka sätt används Barnkonventionens artiklar i dagens föräldraskapskurser? Vad menade regeringen med att förtydliga barnrättsperspektivet? Borde barnens åsikter lyftas mer i kurserna?

Mot ett brottsförebyggande föräldraskapsstöd

Evidensen för så kallade universella kurser för alla föräldrar är svag. En rapport från länsstyrelserna 2021 påpekade att ”det inte fanns bevis för positiva effekter av universella insatser, vare sig i Sverige eller internationellt.” Universella kurser kunde motiveras som inkörsport till åtgärder för att ”förebygga barns normbrytande och/eller brottsliga beteenden”.

Finns det andra samhällsinsatser som är lika bra eller bättre än kurser? Kan kurser för föräldrar minska brottsligheten bland barn och unga? Vad har kurserna för betydelse för barnen?

● AVSNITT 6: BARNEN OCH RÄTTEN Sidorna: 133-141

Med en svag teoretisk analys av barns rättigheter blev det nya svenska föräldraskapsstödet ett lättköpt redskap för vuxnas makt över barnen under 2000-talet. En instrumentell syn på relationen mellan barn och vuxna friställde den svenska välfärdstanken, den nordiska barnsynen och Sveriges starka stöd för barns rättigheter.

I bokens sjätte del handlar diskussion om hur rättigheter, rättvisa och demokrati hänger ihop. Och om vilka hinder som finns historiskt och ideologiskt för att förverkliga barns rättigheter i praktisk verklighet. Att lyssna på barnen och ta deras åsikter på allvar är en välgrundad retorik i vårt samhälle, som ändå kan vara svår att förverkliga i levande livet.

Förslag på frågeställningar:

Rättigheter som mänsklig dimension

I en femtedel av Sveriges kommuner saknades barnperspektivet helt 2009 enligt Barnombudsmannen (BO). "Förändringsarbetet går alldeles för långsamt och i en del fall tycks utvecklingen till och med gå i fel riktning", skrev BO.

På vilka sätt har Barnkonventionen påverkat politiska beslut och åtgärder som rör barn? Är barns rättigheter lika betydelsefulla för samhället som vuxnas? Hur kommer det sig att socialtjänst och föräldraskapsstöd är två områden där det finns barnrättsliga brister?

Epistemisk orättvisa

"Tror vuxna, tyst eller uttryckligen, att barn inte kan berätta skillnaden mellan fakta och fiktion, eller lätt hitta på saker? Denna fråga förtjänar att övervägas inom områden som t.ex. utbildning, barnuppfostran och utvecklingsvetenskap", skrev två forskare i tidningen Lancet 2014.

Epistemisk orättvisa betyder att alla inte får komma till tals. När människors kunskap blir undervärderad Hur lätt är det för barnens åsikter att komma fram till exempel i kommunernas föräldraskapskurser? Hur värderas barns erfarenheter och tankar jämfört med vuxnas?

Vuxnas värderingar avgör barnens rättigheter

När Barnkonventionen blev till 1989 fanns det en oro hos vissa medlemsstater för att föräldrars rättigheter skulle förminska. Sverige hörde till de länder som tyckte att föräldrars rättigheter behövde motverkas i texten. Barns ålder och mognad blev ett enande riktmärke för rättigheter.

Hur långt är det rimligt att samhället sträcket sig för att göra vuxnas och barns rättigheter jämbördiga? Är åldersgränsen 18 år lagom för att få delta i demokratisk val? Borde barn i större utsträckning räknas som medborgare?

● AVSNITT 7: SLUTORD sidorna: 143-153

Inför 2000 talets fjärde decennium är osäkerheten stor kring barnens rättigheter. Barnkonventionen är lag i Sverige sedan 2020 men det finns gapande hål i tillämpningen av Barnkonventions intentioner. Sänkt straffbarhetsålder och minskat elevinflytande i skolan är exempel på steg bort från att förverkliga barnens rättigheter

Förslag på frågeställningar:

En ny omarbetad barnkonvention?

Barnens situation i vårt samhälle har förändrats mycket sedan 1990 då Sverige skrev under konventionen. Ibland talas det om att den börjar bli föråldrad.

På vilka sätt skulle barnkonventionen moderniseras i takt med förändringar över tid

Återblick på tidigare träffar

Vilka frågor var intressantast? Kom det upp nya idéer och tankar? Kom det fram kunskap som skulle kunna omsättas i praktiken inom olika områden? Fanns det motsättningar som försvårade diskussionerna? Eller tvärtom? Övrigt? Sammanfattning och feed back.

Återkoppla gärna med förslag, ändringar och synpunkter. Använd helst kontaktformuläret på sidan www.barnensrätt.org Uppdateringar görs löpande under året

BILAGA:

BOKENS INNEHÅLLSFÖRTECKNING

DEL 1 BARNSAMTAL

Att vara barn i familjen

Tio ar senare

När jag är glad kan jag vänta lite

Barn tänker på andra saker än vuxna

Vuxna kan en massa saker

Föräldrar fixar allt 8

Sverige bäst på barn 10

Barn som framtidsinsats 13

”Nu är jag lägre än ett barn” 14

”Barnet den sista slaven” 16

DEL 2 ARVET FRÅN HISTORIEN 20

Tre barnorienterade spår i samhällsutvecklingen 20

Ellen Key som motor och spegel

Barns samhällsposition ur olika synvinklar

Folkhälsospåret: Barns hälsa och normalisering

Barns fysiska hälsa i fokus

Intresset väcks för barns läggning och egenskaper

Rasbiologiska strömningar

Psykopatiska barn

(O)normala barn

Utvecklingspsykologins kategorisering av barn

Ellen Key blandade teorierna

Föräldrautbildning dyker upp i en statlig utredning 1947

Barndomssociologi, pedagogik och lek teori

En förändrad barnsyn

Rättighetsspåret: Skydd, frihet och förhandling

Den första deklARATIONEN om barns rättigheter 1924

Den andra deklARATIONEN om barns rättigheter 1959

Föräldraskapet som problem och politisk lösning

Samhällsoro och föräldraansvar

Den allmänna föräldrautbildningens första steg

Innehållet och metoderna

DEL 3 FRÅN VÄLFÄRD TILL RISKSAMHÄLLE

Det barnmedvetna Sverige

Den riskfyllda barndomen

Barn som vuxna i framtiden

DEL 4 HANTERBARA BARN

Föräldrastödets nya kläder

Den svenska modellens problem

Internationella lösningar

Föräldrastödet en folkhälsofråga

Risk och skydd

Prevention - förebyggande folkhälsoinsatser

Universell, selektiv och indikativ prevention

Prevention som eget begrepp

Prevention som maktmedel

Prevention som hårdvara

Preventionsparadoxen

Promotion – hälsofrämjande folkhälsoinsatser

Evidens

Beteendepsykologins intag i föräldraskapet

Uppfostringstypologier

Välfärdsspåret: Samhällsansvar, omsorg, romantisk barnsyn

Social välfärd för fler

Barns utveckling i folkhemmet

Evidensbegreppets trovärdighet

Evidensen i praktiken

Vetenskaplig utvärdering
Föräldrastilarna och barnen
Föräldrastil och barns inflytande
Enkelriktade föräldrastilar
Förhandlande föräldrastilar
Satsningen på problemlösande kurser för alla föräldrar
Konflikthantering och ledarskap
Alla Barn i Centrum och Connect(u), två forskningsstudier
Kursernas placering av barnen
Folkbildningen som arena för föräldrakurser
Folkbildningen och barnens perspektiv
Familjeverkstan en preventiv medelväg
Folkbildningens metodik
Älskade barn med Barnkonventionen som utgångspunkt
Föräldraskap i Sverige

DEL 5 FÖRÄLDRASKAPSTÖDETS STRATEGIER

Mer för vissa mindre för alla
Nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd
Olika bedömningar
Mot ett brottsförebyggande föräldraskapsstöd

DEL 6 BARNEN OCH RÄTTEN

Ödmjukhet och respekt
Att förverkliga Barnkonventionen
Orättvisa och rättvisa
Epistemisk rättvisa i Barnkonventionens spar
Barns mognad som vuxen rättighetsbedömning
Rättighetsvariationer

SLUTORD

Vägvalet
Barns mänskliga rättigheter
Fotbojor, besvärliga barn och ADHD

Regeringsuppdrag och satsningar

Kommunala föräldraskapskurser 2024

Förebygga brott och utbilda yrkesverksamma

Förtydligad teori och metodik

Referenser

Rutor